

УДК 94(100)„1914/1918”:341.341-052
ББК 63.3(0)532-68

Тетяна Мінаєва

Еволюція статусу військовополонених у міжнародному праві в роки Першої світової війни

У статті, присвяченій питанню еволюції статусу військовополонених в роки Першої світової війни, проаналізовано міжнародні нормативно-правові акти, які розроблялися воюючими країнами з метою покращення становища полонених. Автор доходить висновку, що вперше переговорний процес тривав безперервно впродовж війни, результатом чого стали підписання Стокгольмських протоколів впродовж 1915-1917 рр. та Копенгагенського протоколу 1917 р.

Ключові слова: Перша світова війна, військовополонені, правовий статус військовополонених, Міжнародне товариство Червоного Хреста, Стокгольмська конференція.

Одне з вагомих місць у новітній міждержавній політиці, з огляду на дві світові війни, які відбулися у минулому столітті та непинне зростання кількості локальних та регіональних збройних конфліктів протягом останніх десятиліть, займає так зване «право війни». Його невід'ємною складовою завжди було питання військовополонених. Дуже гостро проблема військовополонених постала в роки Першої світової війни, коли ані воюючі країни, ані нейтральні, не зважаючи на певні правові напрацювання, не зуміли забезпечити гуманного ставлення до полонених.

Не зважаючи на гостроту проблеми, в історіографії тривалий час були відсутні ґрунтовні наукові праці щодо вивчення становища військовополонених в роки війни 1914-1918 рр. Ще менше уваги приділялося питанню правових міждержавних відносин, спробам воюючих країн вже під час війни 1914-1918 рр. розробити спільні правила утримання військовополонених, враховуючи

© Мінаєва Т., 2015

Мінаєва Тетяна Василівна - кандидат історичних наук, асистент кафедри історії нового та новітнього часу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

постійно змінювані умови воєнного часу. Окрім опубліковано тексту Заключного протоколу Стокгольмської конференції 1915 р.¹, а також окремих положень Стокгольмських та Копенгагенської зустрічей 1916-1917 рр., які містяться у праці М. Жданова², активного громадського діяча воєнного часу та кількох післявоєнних років, ґрунтовних документальних публікацій чи наукових розвідок впродовж 20-80-х р. ХХ ст. немає. Лише з початку 90-х рр. ХХ ст. почали з'являтися окремі публікації, присвячені питанням еволюції правового врегулювання становища військовополонених впродовж Першої світової війни³. Втім, не зважаючи на певні напрацювання, дане питання ще потребує ґрунтовного вивчення.

Метою даної статті є вивчення еволюції статусу військовополонених у міжнародному праві в роки Першої світової війни.

Необхідно зазначити, що першою в історії міжнародного права спробою кодифікувати правові норми війни шляхом укладання міждержавної угоди стала Брюссельська конференція. Остання відбулася влітку 1874 р. та декларувала передові для свого часу ідеї, відкривши шлях подальшій гуманізації правил ведення війни. В основу роботи конференції було покладено російський «Проект міжнародної конвенції щодо законів та звичаїв війни», в якому, серед іншого, пропонувалися правила щодо поводження із ворожими полоненими⁴. Під час роботи Брюссельської конференції було розроблено проект міжнародної декларації про закони та звичаї війни, який містив статті щодо полонених, а саме: кого вважати військовополоненими, як з ними поводитися, де утримувати, можливість залучати їх до громадських робіт, підпорядкування полонених законам та розпорядженням держави, в полоні якої вони знаходилися, умови звільнення та обміну тощо⁵.

Однак, розроблений проект не отримав юридичної сили через відсутність під ним підписів усіх учасників конференції. У заключному протоколі (єдиний документ, підписаний усіма учасниками конференції) передбачалося, що проект декларації необхідно детально вивчити, виробити рекомендації і зустрітися знову для ратифікації законів війни у прийнятній для усіх формі. У різних країнах були створені особливі комісії для вивчення проекту Брюссельської декларації 1874 р., відбувалися спеціальні консультаційні зустрічі і т. ін.⁶

Втім, попри безумовні зрушення у ставленні до полонених, перша міжнародна конвенція про закони та звичаї сухопутної війни з чітко зафіксованими нормами регулювання режиму військового полону була ухвалена в Гаазі на так званій першій «конференції миру», в якій взяли участь 26 держав. Назва «конференція миру» пов'язана з тим, що офіційним завданням було обмеження озброєння та забезпечення миру⁷. Проблема військовополонених знайшла своє відображення у «Конвенції про закони та звичаї сухопутної війни», в основу якої було покладено текст Брюссельської декларації 1874 р.

Більше того, саме на цій конференції відбулася, власне, констатація факту необхідності створення повноцінної законодавчої бази з проблеми військового полону. Зокрема, було вирішено, з огляду на відсутність у міжнародній практиці повноцінного кодексу війни, покласти початок багатостороннім міжнародним зустрічам для вирішення загальних проблем та для узгодження спільних дій з метою недопущення нівелювання права держави та людської особистості. Втім, враховуючи той факт, що переважна більшість розглянутих на Гаазькій конференції 1899 р. документів носила рекомендаційний характер і не була підписана й ратифікована усіма країнами-учасниками, згодом було прийнято рішення скликати ще одну «конференцію миру» в Гаазі. На ній передбачалося остаточно закріпити принципи ведення війни, у тому числі, правовий статус військовополонених.

Завершальним етапом довоєнного міжнародного правотворчого процесу щодо військовополонених стала друга конференція миру, яка відбулася в 1907 р. в Гаазі. У її діяльності взяло участь 44 держави. Конференція завершилася переглядом трьох конвенцій, прийнятих у Гаазі в 1899 р., та ухваленням десяти нових, які цитуються у міжнародній правовій практиці та літературі під загальноприйнятими номерами. Зокрема, під четвертим номером йшла Конвенція про закони та звичаї сухопутної війни, яка замінила конвенцію від 29 липня 1899 р.⁸.

На окремих положеннях даної конвенції варто зупинитися докладніше, оскільки саме в них вперше було виокремлено низку атрибутів політико-правового статусу військовополонених, які діяли (принаймні декларувалися воюючими країнами)

під час Першої світової війни. Конвенція містила 56 статей, з яких 17 стосувалися полонених (4–20 статті). Загалом, права військовополонених зводились до таких основних положень:

- військовополонені перебувають під владою ворожого уряду, а не окремих осіб, які взяли їх в полон (ст. 4), а затримання військовополонених визначалося, як необхідний тимчасовий засіб, виключно на час війни (ст. 5);
- допускалося використання полонених (за винятком офіцерів) на різних роботах, проте ці роботи не повинні були стосуватися військових дій, а зароблені у такий спосіб кошти мали спрямовуватися на покращення становища полонених (ст. 6);
- якщо між воюючими сторонами не укладено спеціальної угоди щодо утримання полонених, то останні повинні користуватися такими ж продуктами харчування, приміщенням та одягом, як і військовослужбовці країни, яка захопила їх у полон (ст. 7).
- полонені повинні підпорядковуватись законам та наказам держави, в полоні якої вони перебувають (ст. 8);
- у випадку початку військових дій на території кожної воюючої країни, а також на території нейтральних держав будуть створені спеціальні довідкові бюро щодо полонених, в обов'язки яких входило заводити на кожного полоненого спеціальну іменну картку з особистими даними, а також з інформацією про його місцеперебування, переміщення, звільнення під чесне слово, обмін, втечу тощо (ст. 14);
- окреслювалися умови надання допомоги полоненим (ст. 15-16);
- передбачалося надання військовополоненим повної свободи відправлення релігійних обрядів та присутності на богослужіннях (ст. 18)⁹.

Необхідно відмітити, що більшість конвенцій, сформульованих під час роботи другої міжнародної конференції миру у Гаазі 1907 р., знайшли підтримку серед країн-учасниць, у тому числі й четверта (про закони та звичаї сухопутної війни). Таким чином, ратифіковані правила щодо поводження з військовополоненими стали базовими для країн-учасниць

майбутнього світового конфлікту. Про це свідчить закріплення міжнародних правових норм щодо полонених у державному законодавстві, у тому числі Росії та Центральних держав (Німеччини та Австро-Угорщини).

Проте, у внутрішньодержавних постановах кодифікація правил щодо військовополонених відбулася у різний час. Зокрема, Німеччина основні принципи міжнародних правил та традицій щодо полонених відтворила незабаром після першої конференції миру. Свідченням цього стала публікація в 1902 р. книги «Воєнні звичаї в сухопутній війні», а в 1908 р. – видання окремого положення про військовополонених, де, зокрема, зазначалося: *«Держава вважає військовополонених особами, які просто виконували свій обов'язок і підкорялися наказам згори, а тому в їх ув'язненні бачить гарантію безпеки, а не покарання»*¹⁰.

Щодо Росії, то нею положення Гаазької конвенції були ратифіковані лише у 1909 р., а відображені у внутрішньому законодавстві аж у жовтні 1914 р. у спеціальному «Положенні про військовополонених»¹¹.

Таким чином, напередодні Першої світової війни гаазькі мирні ініціативи були підтримані та ратифіковані європейськими державами. Ухвалені конвенції вважалися такими, що повністю відповідають гуманним цілям розвитку європейської цивілізації та зможуть запобігти крайнім проявам жорсткості на війні. Міжнародна нормативно-правова база щодо військовополонених довоєнного часу ґрунтувалася на принципах гуманізму та поблажливого ставлення до обеззброєного ворога. Її творці були переконані, що закріпленні норми дозволять зменшити прояви жорстокості на полі бою та убезпечать полонених від свавілля з боку охорони в таборах.

Втім, впродовж 1914-1918 рр. повністю змінився характер війни. Російська дослідниця О. Сенявська, вивчаючи психологію війн ХХ ст., вірно вказувала, що *«напередні війни вели професійні армії, які зберігали щось від лицарської гри. Народи в цілому не воювали... Світова війна все змінила. Вона загнала в окопи занадто багато чоловіків – добру половину в усіх цивілізованих країнах... Війна розв'язала смак*

до жорстокості, і він забарвив ХХ ст.»¹². Результати війни тепер повністю залежали від ресурсів (економічних, людських, морально-психологічних тощо), які кожна із воюючих країн могла задіяти з метою досягнення перемоги.

Зазнав також змін домінуючий у довоєнній міжнародній практиці погляд на військовополоненого, як обеззброєного воїна. Суттєво розширилося саме поняття «полонений». Воно поширилося не лише на фронтовиків, захоплених у полон під час боїв, але й на цивільне населення захоплених територій, вихідців з ворожої країни, які не встигли виїхати за кордон до початку збройного конфлікту.

Зважаючи на масштаби втрат військовополоненими, кількість яких вже з перших місяців вираховувалася сотнями тисяч, неважко зрозуміти, якого катастрофічного характеру в цілому набуло становище бранців у таборах ворожих блоків. Фактично, одразу ж виникли проблеми із розміщенням, утриманням та продовольчим і медичним забезпеченням полонених. Війна, яка планувалася, як короткотривала та блискавична, виявилася затяжною з невизначеним терміном тривалості. У кожній воюючій країні не вистачало продовольства, озброєння, робочих рук для належного забезпечення діючих армій. Дотримання гаазьких конвенцій щодо належного утримання бранців стало неможливим в силу низки обставин. Вже наприкінці 1914 – на початку 1915 р. урядам воюючих країн стало очевидним, що необхідно домовлятися наново, враховуючи новоявлені проблеми та неможливість реалізувати довоєнне законодавство.

Разом з тим, необхідно зазначити, що суттєвим недоліком міжнародно-правових угод довоєнного часу була відсутність спеціальних органів, які б здійснювали контроль за виконанням прийнятих зобов'язань під час збройного конфлікту. Єдиною гарантією виконання умов договору залишалися добра воля сторін, фактичні міркування взаємності та, у деяких випадках, різний ступінь підтримки чи засудження з боку громадськості¹³. Єдиним контролюючим органом визначалися держави-опікуни, які мали забезпечувати представництво та захист інтересів у відносинах між воюючими країнами, зокрема і в питанні прав військовополонених. Інтереси російських поло-

нених в Німеччині та Австро-Угорщині представляла Іспанія, австро-угорських та німецьких полонених у Росії – США, а після вступу останніх у війну – Швеція взяла на себе захист німецьких інтересів, а Данія – австро-угорських¹⁴. Державі-опікуни мали наглядати за тим, щоб гаазькі положення щодо полонених виконувалися, їх представники робили необхідні доповіді, відвідували табори військовополонених тощо.

Крім того, Міжнародне Товариство Червоного Хреста (МТЧХ) через свої національні представництва почало здійснювати діяльність на користь військовополонених та інформувати держави, які захопили полонених, про умови утримання останніх у світлі Гаазьких постанов¹⁵. Діяльність держав-опікунів та МТЧХ виявилася важливим фактором у справі нагляду за дотриманням принципів права війни, що дало поштовх до подальшого розвитку інституту контролю за дотриманням міжнародних військових угод уже після завершення Першої світової війни. При цьому роль Червоного Хреста посилювалась ще й тим, що під час війни військові міністерства воюючих держав часто спілкувалися між собою саме через посередництво національних товариств Червоного Хреста, в обхід своїх МЗС, зокрема, й у справі вироблення спільних правил щодо утримання військовополонених¹⁶. Залучення національних товариств Червоного Хреста позитивно сприймалося урядами воюючих країн. Як вірно зазначив молодий австрійський науковець М. Еггер, це пояснювалося кількома факторами: з одного боку, ці товариства мали тісні зв'язки з правлячими династіями та урядами своїх країн, а з іншого – діючи під егідою Червоного Хреста, вони зберігали певну нейтральність і формально були незалежними організаціями¹⁷.

На початку війни усі країни-учасниці світового конфлікту намагалися врегулювати питання становища військовополонених внутрішньодержавними розпорядженнями, базуючись на положеннях Гаазької конвенції 1907 р. Окрім того, протягом війни видавалися додаткові інструкції, уточнення, доповнення щодо утримання полонених. В Росії основним було «Положення щодо військовополонених» 1914 р., яке протягом війни постійно доповнювалося різними розпорядженнями. В Австро-Угорщині на початку війни було видано низку розпоряджень щодо становища бранців,

які згодом були зібрані в спеціальному циркулярі Австро-Угорського воєнного міністерства від 1 березня 1916 р. У Німеччині правила щодо утримання військовополонених протягом війни так і не були зведені у єдину збірку. Вони містилися у численних розпорядженнях воєнної влади, наказах по окремих округах і по окремих таборах¹⁸.

Проте з часом невідповідність санітарних норм при розміщенні, зростання голоду, поширення епідемій та висока смертність у таборах (про що мова піде далі) призвели до активного обговорення проблеми військовополонених на міжнародному рівні; активізували свою діяльність нейтральні країни, організації Червоного Хреста і т. ін. Однак, якщо для Західного фронту притаманним було постійне розширення рамок діючого довоєнного права – між Німеччиною, з одного боку, та Францією і Англією, з іншого, укладалися міждержавні угоди щодо обміну інвалідами та хворими, інтернування деяких категорій полонених до нейтральних країн, повернення медперсоналу, скасування судових покарань для полонених тощо, то на Східному фронті подібна практика зазнала повного фіаско. Ініціативи з боку Центральних держав зіштовхувалися з недовірою та відвертою незацікавленістю Росії у кращій долі для своїх полонених військовослужбовців¹⁹. Хоча, як вірно писав ще на початку 1915 р. публіцист В. Вороновський: *«Для повної та правильної організації допомоги військовополоненим необхідна рівномірна взаємність гуманних прагнень та реальних заходів в цьому напрямку з боку воюючих держав. Будь-яка односторонність у цій справі нищить ідею в самому її зародку»*²⁰. За спогадами одного з полонених, який повернувся з полону внаслідок обміну, навіть у серпні 1916 р., під час обговорення питання щодо військовополонених у німецькому Рейхстагу, доповідач від військового міністерства, повідомивши про позитивні перемовини з Францією та Англією, зауважував: *«Лише з Росією домовленостей досягти не вдалося, ані докази, ані репресії не діють, все розбивається об повну байдужість російського уряду до долі власних підданих»*²¹.

Та все ж, якщо на офіційному рівні співпраця не зустрічала належної підтримки, то різного роду благодійні організації одразу з розпочали налагоджувати шляхи співпраці щодо покращення становища військовополонених. Зокрема, як вже

згадувалося, функцію координатора та міжнародного арбітра у справі полонених узяв на себе Міжнародний комітет Червоного Хреста, за ініціативою якого було проведено декілька конференцій для вироблення спільних норм щодо утримання полонених в Німеччині, Австро-Угорщині та Росії. Влітку 1915 р. в Копенгагені відбулася неофіційна зустріч представників Червоного Хреста Росії та Німеччини, під час якої учасники дійшли спільної думки про необхідність проведення спеціальної зустрічі, присвяченої виробленню спільної конвенції щодо статусу військовополонених²².

Перша така конференція відбулася в листопаді 1915 р. у Стокгольмі. В її роботі взяли участь від Росії два представника Російського товариства Червоного Хреста О. Арбузов та В. Маркозов; від Німеччини – принц Максиміліан Баденський, голова Німецького Товариства Червоного Хреста фон Кернер та представник гамбурзької організації Червоного Хреста Р. Петерсен; від Австрії – голова Австрійського товариства Червоного Хреста барон М. фон Шпігельфельд; від Угорщини – граф А. Анноні і від Швеції – В. Дідрінг, голова шведського Комітету допомоги військовополоненим при Червоному Хресті²³. На дев'яти засіданнях Стокгольмської конференції були детально обговорені низка питань щодо врегулювання становища військовополонених. Результатом роботи даної конференції стало підписання 1 грудня 1915 р. Заключного протоколу наради уповноважених Товариств Червоного Хреста Німеччини, Австро-Угорщини та Росії, який містив низку детальних пунктів щодо поводження із ворожими бранцями²⁴.

У даному документі пропонувалося укласти договір між Росією та Центральними державами, базуючись на наступних пунктах:

1) військовополонені не повинні розміщуватися в місцевостях, клімат яких для них шкідливий; не потрібно зобов'язувати їх до робіт, понад їх фізичну силу;

2) військовополонені офіцери повинні проживати в досконалому в гігієнічному відношенні приміщеннях, об'ємом не менше 15 куб. метрів на людину, з належною вентиляцією та достатньою мірою опалення й освітлення; при цьому опалення, освітлення та нижче перераховані предмети повинні надаватися

за рахунок тієї держави, під владою якої полонені знаходяться. Кожен офіцер повинен отримувати ліжко з матрацом, подушкою, відповідною білизною та ковдрою, стілець або табурет, місце для одягу та істивних припасів (по можливості шафа або комод), чашку для вмивання, стакан, рушник, відро; за спільним столом кожному офіцеру має бути відведено окреме місце²⁵.

Щодо унтер-офіцерів та рядових, то заключний протокол Стокгольмської конференції передбачав, що їм мали забезпечити обладнані належним чином приміщення з вентиляцією, надати постільні комплекти, у кожному таборі мали бути баня та пральня. Житлові приміщення повинні достатньо опалюватися та освітлюватися, по можливості, електрикою²⁶.

Не обійшли увагою на конференції й питання свободи богослужіння. Як доповідав В. Маркозов після повернення в Росію, вдалося досягнути угоди, що обидві сторони, на підставі взаємності, можуть, додатково до вже наявних у ворожих країнах духовних осіб, ще командувати необхідну кількість священнослужителів за умови, що вони не матимуть права до закінчення війни виїжджати з країни командування без дозволу уряду цієї країни²⁷.

Нововведенням для існуючої міжнародної нормативно-правової практики утримання військовополонених стала не просто узагальнена фіксація основних положень, а детальна регламентація прав полонених. Наприклад, у протоколі була зафіксована теза про обов'язкове достатнє триразове харчування, одяг полонених повинен відповідати клімату місця їх перебування; розрахунок кількості відхожих місць повинен був проводитися у співвідношенні 1:50, у якості дезинфікуючого засобу мали використовувати, насамперед, негашене вапно; новоприбулі полонені підлягали обов'язковій дезінфекції²⁸. Така деталізація, на переконання її розробників, мала забезпечити уніфікацію та покращення умов утримання полонених ворожими сторонами.

Для розв'язання серйозних проблем у царині довідково-статистичної роботи конференція виробила такі рекомендаційні заходи: німцям, австрійцям та угорцям, які потраплять у майбутньому в полон, будуть видаватися спеціальні карточки з адресою Московського Комітету до-

помоги (організація, яка однією з перших в Росії розпочала опікунську діяльність щодо військовополонених) та, водночас, з адресою одержувача в Німеччині або Австро-Угорщині. Ці карточки пересилатимуться в пакунках російському комітету допомоги в Копенгагені, який відправлятиме їх за призначенням звичайним поштовим шляхом, закресливши адресу Московського комітету. Подібна система пересилання кореспонденції пропонувалася і для російських полонених: при потраплянні в полон, бранцям видаватимуться спеціальні карточки з адресою російського комітету допомоги в Копенгагені та адресою одержувача в Росії. Далі вони пересилатимуться Російському комітету в Копенгагені, який передаватиме їх в пакетах Московському комітету допомоги для подальшого відправлення²⁹. Зауважимо, що подібні рекомендації принесли результати. Якщо з червня по грудень 1915 р. (до першої Стокгольмської конференції) було отримано і відправлено у двосторонньому напрямі Німеччина-Росія приблизно 90 тисяч листів, то з січня по кінець листопада 1916 р. їхня кількість сягнула вже 1 млн. 400 тис. листів³⁰.

Для нормалізації поштового зв'язку, уніфікації їхньої діяльності пропонувалося запровадити обмеження на листування полонених солдат або двома закритими листами та двома поштовими картками, або одним закритим листом та трьома поштовими картками на місяць. Водночас, це обмеження не повинно було стосуватися полонених офіцерів³¹.

Щодо грошових переказів, то, зважаючи на відсутність спеціальної угоди між Росією та Центральними державами щодо максимально допустимої грошової суми на руках у військовополоненого, конференція пропонувала встановити її розмір у 40 марок, 50 крон та 20 карбованців для офіцерів та прирівнюваних до них солдатів, 20 марок, 25 крон та 10 карбованців для решти солдатів на кожні 10 днів³². Стосовно грошових сум, які надходили на ім'я полоненого поверх означеної норми, у протоколі висловлювалося побажання, щоб на ці кошти *«військовополонені могли, за посередництва адміністрації таборів, купувати, наскільки їх засоби дозволяють, вкрай необхідні їм речі»*³³. Було домовлено про

шляхи пересилання коштів для військовополонених: Росія та Австро-Угорщина домовились про пересилання пожертвувань через територію Румунії, Росія та Німеччина – через Швецію³⁴. Щоправда, вступ у війну Румунії вкрай ускладнив взаємну пересилку між Австро-Угорщиною та Росією і змусив шукати нові шляхи співпраці.

Знайшло відображення у Стокгольмському протоколі і забезпечення культурно-просвітницьких потреб військовополонених, насамперед, пересилка книг. Обов'язковою умовою ставилося, щоб книги були опубліковані не пізніше 1913 р. та щоб на них не було жодних поміток пером, олівцем чи іншим способом³⁵. Вся література мала супроводжуватися перекладом. Коли виникла проблема із двостороннім перекладом з угорської на російську та навпаки, з ситуації вийшли наступним чином: книги, які надходили з Угорщини, супроводжувалися французьким перекладом³⁶.

Ще одне важливе питання, яке розглядали на Стокгольмській конференції 1915 р., це організація комітетів допомоги військовополоненим. Було вирішено, що, зважаючи на функціонування таких комітетів у Петрограді, Відні та Будапешті, аналогічний комітет утворити у Берліні, на що німецька сторона відповіла згодою³⁷. Ці комітети брали на себе зобов'язання з'ясовувати найгостріші потреби військовополонених, сприяти полегшенню пересилки та розподілу подарунків. Окрім того, було домовлено обмінятися списками речей, які недопустимі в якості жертвувань на користь полонених³⁸. Обмін такими списками мав забезпечити пришвидшений огляд, відправлення та вручення посилок адресату.

Для нагляду за виконанням домовленостей та для ознайомлення зі справжнім становищем військовополонених в Росії та Центральних державах учасники Стокгольмської конференції визнали бажаним утворення спеціальної Змішаної комісії для Німеччини, Австро-Угорщини та Росії, основне завдання якої полягало у здійсненні інспекційних поїздок у воюючі країни з метою ознайомлення зі станом утримання військовополонених, причому не лише у стаціонарних таборах, але й під час їх пересилки з одного табору в інший,

під час виконання бранцями роботи на підприємствах чи у приватних осіб. Подібна діяльність мала супроводжуватися наданням детальних звітів про здійсненні поїздки, а також сприяти усуненню виявлених зловживань³⁹.

Таким чином, Стокгольмська конференція засвідчила бажання відтворити довоєнні гуманні традиції у ставленні до полонених. Заключний протокол, фактично, «виріс» із постанов Гаазької конференції 1907 р., проте у ньому вже містилися не загальні положення, а цілком конкретні принципи та правила. Делегати від національних організацій Червоного Хреста були переконанні у важливості підписаного протоколу і були налаштовані на подальшу плідну співпрацю.

Щоправда, відмічаючи в цілому прогресивні положення щодо можливого покращення становища полонених, варто зауважити, що рішення даної конференції носило рекомендаційний характер, про що прямо зазначалося у преамбулі: «Делегати, які нижче підписалися... одногolosно постановили запропонувати своїм урядам прийняти рекомендовані заходи»⁴⁰. Тобто ухвалені положення могли бути виконанні лише як акт доброї волі воюючих сторін. Та й сподіватися на дотримання положень Стокгольмської конференції було марно. Ідея утворення Спеціальних Змішаних комісій так і не була втілена в життя до закінчення війни⁴¹.

Для того, щоби внести поправки до протоколу першої Стокгольмської конференції 1915 р., у травні 1916 р. у Стокгольмі відбулася чергова зустріч делегатів воюючих країн. Конференція проходила під головуванням шведського принца Карла та за участю представників Росії, Німеччини та Австро-Угорщини⁴². Результатом стало підписання протоколу від 13 травня 1916 р., який містив остаточну редакцію постанов щодо військовополонених Росії та Центральних держав⁴³. Було піддано корекції положення щодо особливих комітетів допомоги військовополонених, яке полягало у приписі відвідувати табори для полонених лише при наявності щоразу нового дозволу місцевої воєнної влади. Щодо кореспонденції полонених пропонувалося обмежити листування солдат до двох листів на чотири сторінки та чотирьох листівок на місяць. Щодо офіцерів, то *«кількість офіцерських листів буде та-*

кою ж, лише листи можуть бути до шести сторінок. Якщо одна із зацікавлених сторін побажає довести кореспонденцію солдатів до 1 листівки на тиждень та до двох листів на чотири сторінки на місяць, вона повинна повідомити про цей захід ворожю державу за місяць до набуття його чинності»⁴⁴.

Стосовно наведених фактів зловживань щодо військовополонених було ухвалено постанову, що «відповідні воєнні уряди повинні провести розслідування з приводу повідомлених їм скарг та здійснити необхідні заходи для уникнення констатованих зловживань»⁴⁵.

Окрім низки позитивних рішень, ухвалених під час Стокгольмських переговорів у травні та грудні 1916 р., варто відзначити й певні негативні зміни, внесені у положення про бранців: зменшення їхніх пайків, які вже не дорівнювали армійським, а прирівнювалися до аналогічних для цивільного населення, що погіршувало й без того недостатнє харчування полонених⁴⁶.

Важливим чинником у формуванні ставлення до полонених було те, що армії під час Першої світової війни склалися не лише зі спеціально підготовлених бійців, а й з величезної маси спішно мобілізованого цивільного населення воюючих країн. Це змусило воюючі країни відійти від принципу виключно воєнного управління військовополоненими, що відобразилося і на постановках міжнародних конференцій. Так, на Стокгольмській конференції 1915 р. було закріплено принцип певного самоуправління бранців шляхом утворення табірних комітетів, яким доручалася низка адміністративних та нотаріальних функцій⁴⁷. За ухваленим положенням, у кожному таборі для військовополонених (як для офіцерів, так і рядових) мав бути утворений комітет у складі полонених офіцерів та лікарів, які належали до однієї з полоненими національностей, та у кількості, пропорційній розміщенням в даному таборі полонених. До обов'язків комітету входило: вислуховування побажань і скарг полонених та переговори щодо них з табірною адміністрацією; нагляд за дотриманням в таборі гігієнічних умов, за їжею, за поведженням з бранцями; доведення до відома табірної адміністрації інформації про непорядки; контроль за розподілом пожертвувань, які присилалися для полонених⁴⁸. Під час роботи конференції 1916 р. даний пункт було піддано корекції та уточненню, зокрема: «До складу комітету в

Австро-Угорщині та Росії повинні входити принаймні 2 офіцери, з яких один може бути замінений лікарем, та солдати. В таборах, у яких утримується більше 2 тис. військовополонених, кількість вибраних в комітет доповнюється одним офіцером, одним лікарем та солдатами на кожні 4 тис. військовополонених. ... Що стосується Німеччини та Росії, то порядок утворення комітетів буде детально встановлено пізнішою угодою»⁴⁹. В результаті, станом на середину 1917 р., згідно даних Московського міського комітету, табірні комітети були створені у 125 німецьких та 19 австро-угорських таборах⁵⁰.

В кінці 1916 р. відбулася третя зустріч у Стокгольмі. Під час засідань основна увага була зосереджена на поводженні з хворими військовополоненими, перш за все хворими на туберкульоз, а також обговорювалося питання щодо широкого обміну недієздатними бранцями. У підсумку було рекомендовано визначити можливість створення централізованих установ для забезпечення більш спеціалізованого медичного обслуговування хворих полонених. Окрім того, були розроблені детальні інструкції для попередження епідемій цинги, а також лікування хворих на туберкульоз військовополонених⁵¹. Втім, не заважаючи на те, що протокол Стокгольмської конференції, яка тривала з 23 листопада по 1 грудня 1916 р., був в цілому ратифікований її учасниками, остаточне рішення залишалося за урядами представлених країн⁵².

Четверта (остання під час Першої світової війни) зустріч представників Червоного Хреста в Стокгольмі відбулася в серпні 1917 р. Цього разу представники Німецького товариства Червоного Хреста були відсутніми. На порядку денному було кілька пунктів, зокрема й виконання рішення конференції від 19 грудня 1916 р. стосовно спеціальних таборів для полонених, які хворіли туберкульозом. Все ж, центральне місце займало питання розробки варіантів обміну великих груп військовополонених⁵³.

Однак, з усіх ухвалених міжнародних актів, найбільшою повнотою піднятих проблем відзначається вироблений та підписаний між Німеччиною та Росією, незадовго до укладення Брестського миру, протокол Копенгагенської конференції. У ньому було детально відображено різні аспекти утримання військовополонених, зокрема: 1) реєстрація полонених та на-

лагодження зв'язку з ними; 2) організація допомоги полоненим (на підставі набутого під час війни досвіду діяльності різних організацій); 3) медико-санітарний догляд; 4) управління полоненими (коменданти таборів мали бути у штаб-офіцерських чинах та похилого віку, а їх діяльність мала контролюватись табірною інспекцією; необхідно було здійснити певні заходи для забезпечення бранців від свавілля з боку караульних та дрібного начальства; 5) санкціонувався принцип самоврядування військовополонених шляхом утворення табірних комітетів для виконання низки господарських та адміністративних функцій, а також організації табірних судів для вирішення конфліктів некримінального характеру між полоненими; 6) регламентувався порядок подання скарг, чітко визначалися покарання за втечу та порушення дисципліни, скасовувалися та визнавалися неприпустимими ті покарання, на які протягом війни було найбільше скарг з боку полонених; 7) окреслювалися вимоги щодо об'єму, характеру та обладнання приміщень; 8) регламентувалася кількість, якість та порядок доставки та перевірки харчових продуктів, призначених для військовополонених тощо⁵⁴.

Втім, попри позитивні положення, відображенні у документі, деякі аспекти утримання військовополонених було зафіксовано вкрай поверхово, зокрема, щодо умов праці бранців. Копенгагенський протокол містив лише деякі загальні норми: зрівняння забезпечення полонених із забезпеченням вільних робітників, встановлення для них щотижневого дня відпочинку, застосування до полонених загальних законів щодо попередження нещасних випадків. Такі важливі аспекти, як робочий час та норми винагороди за працю залишилися невіршеними⁵⁵.

Так само обійшли увагою питання щодо залучення бранців до військових робіт. У додатку до Копенгагенського протоколу містилося характерне для тогочасних домовленостей «побажання»: *«Німецька та російська делегації зобов'язуються після закінчення конференції увійти в особливі переговори щодо неприйнятності примушувати військовополонених до робіт по виготовленню зброї та спорядження і до робіт по риттю окопів та спорудження воєнних укріплень в районі воєнних дій, а також щодо питання про загальне недопущення робіт військовополонених у смузі п'ятнадцяти кілометрів від ворожих позицій»*⁵⁶.

Отже, Копенгагенський протокол був завершальним та найбільш повним правовим актом, яким визначалися двосторонні умови утримання військовополонених в Росії та Центральних державах. Незважаючи, на певні «прогалини» щодо праці бранців, які зумовлювалися економічною доцільністю та небажанням кожної сторони обмежувати наявний трудовий ресурс, все ж в цілому, положення Копенгагенського протоколу були вагомим кроком на шляху гуманізації та засвідчили прагнення воюючих блоків полегшити важке становище мільйонів бранців.

Після зміни політичного режиму в Росії в жовтні 1917 року з новою силою постало питання про військовополонених. У зв'язку з переговорами щодо підписання миру між Росією та Центральними державами, на порядку денному постала низка питань, одне з яких – подальша доля військовополонених. При підписанні перемир'я в Бресті було домовлено взаємно покращити становище військовополонених та негайно приступити до обміну цивільними полоненими та інвалідами. Для вироблення спільного плану з обміну та вирішення конкретних питань щодо зміни становища військовополонених обох сторін у Петрограді в другій половині грудня 1917 р. відбулася спеціальна нарада представників Росії та Центральних держав. Під час наради були встановлені детальні правила обміну інвалідами, деякими категоріями цивільних полонених, а також питаннями перевезення багажу та коштів тими, хто повертався з полону. Одне з центральних місць займало питання врегулювання використання військовополонених на різноманітних роботах. На вимогу російської сторони запровадити для полонених восьмигодинний робочий день Центральні держави не погоджувалися, мотивуючи це важливістю роботи бранців для відновлення промисловості та народного господарства⁵⁷. Отже, вперше на офіційному рівні було піднято питання трудової зайнятості полонених та відверто підтверджено необхідність використання їхньої праці.

Таким чином, вже з перших місяців війни стало зрозуміло, що довоєнні домовленості щодо утримання військовополонених неможливо реалізувати та дотримуватися їх через розмитість та узагальненість положень. Велика війна, яка отримала свою назву через масшта-

би людських жертв та руйнувань, породила багато проблем, одна з яких – несподівано велика кількість втрат військовополоненими з обох боків з перших місяців війни. Їхня кількість вираховувалася мільйонами. Всього, за різними підрахунками, втрати військовополоненими склали 7–8 млн. осіб, з яких приблизно 5 млн. – втрати військовополоненими на Східному фронті. З них 2,5 млн. – російські військовополонені, які в основній своїй масі опинилися в таборах Австро-Угорщини та Німеччини. Це був найбільший показник серед воюючих країн, причому більшість бранців потрапили у полон протягом першого року війни. Приблизно стільки ж військовополонених (в основному австро-угорських, значно менше – німецьких) опинилося на території Росії. Це породило низку проблем з їх розміщенням та утриманням. Гаазькі домовленості виявилися «похованими» під реаліями війни. Їх норми були вкрай розмитими, були відсутніми механізми контролю за їх виконанням, і фактично з перших місяців війни виникла необхідність в нових домовленостях, з урахуванням воєнних реалій.

З огляду на це, під час війни відбулася низка зустрічей офіційного та приватного характеру, під час яких обговорювалося питання полегшення долі мільйонів бранців, серед яких було багато хворих та поранених. Результатом цих перемовин стали кілька Стокгольмських конференцій 1915-1917 рр. та Копенгагенська конференція 1917 р., під час яких змінювалися, уточнювалися та доповнювалися правила щодо утримання полонених. Окрім регламентування становища здорових бранців, обговорювалися питання лікування хворих, обмін інвалідами та важкохворими полоненими. Проте, не зважаючи на низку підписаних угод, у яких детально прописувалися умови розміщення полонених, поводження з ними, харчування, способи надання їм допомоги, самоорганізація полонених в таборах і т. ін., невіршеним залишилося питання утворення контролюючого органу за виконанням прийнятих угод. Зважаючи на це, виконання підписаних угод покладалося на «добру волю» урядів країн-підписантів та обслуговуючий

персонал табору. В цілому ж, не зважаючи на існуючі проблеми та складнощі в утриманні бранців, перемовини та ухвалені договори засвідчили прагнення воюючих країн хоча б частково покращити умови перебування в полоні військовослужбовців армій супротивника. Вперше в історії, переговорний процес вівся безперервно, постійно проводилися консультаційні зустрічі, підписувалися різного роду угоди, які постійно вдосконалювалися, відповідно до вимог воєнного часу.

Примітки:

¹ Заключительный протокол Совещания уполномоченных Обществ Красного Креста Германии, Австро-Венгрии и России, состоявшегося под покровительством Его Королевского Высочества Принца Карла Шведского, Председателя Шведского Общества Красного Креста, в ноябре 1915 года в гор. Стокгольме // Сборник международных конвенций и правительственных распоряжений о военнопленных. (С библиографическим указателем) / [сост., предисл., прим. Г.П. Альбат]; Всероссийский Земский Союз. – М.: Издание Главного Комитета, 1917. – С. 33-44.

² Жданов Н. Русские военнопленные в мировой войне 1914-1918 гг. Ч. I, II, III. / Н. Жданов; [под. ред. А.А. Свечина и др.]. – М.: Военная типография Всеросглавштаба, 1920. – 376 с.

³ Див. напр.: Абдрашитов Э.Е. Исторические предпосылки принятия и правоприменительная практика Стокгольмских конвенций 1915 года / Э.Е. Абдрашитов // Вестник Казанского юридического института МВД России. – 2012. – № 8. – С. 91-94; Аби-Сааб Дж. Соблюдение гуманитарных норм в международных конфликтах. Межгосударственные войны и национально-освободительные войны / Дж. Аби-Сааб // Современные войны: гуманитарные проблемы. Доклад для Независимой комиссии по международным гуманитарным вопросам / [пер. с. англ.]. – М.: Международные отношения, 1990. – С. 91-123; Нагорная О.С. «Другой военный опыт»: российские военнопленные Первой мировой войны в Германии (1914-1922) / О.С. Нагорная. – М.: Новый хронограф, 2010. – 440 с.; Эггер М. Дипломатическое урегулирование проблемы военнопленных на Восточном фронте (на

примере четырех конференций Красного Креста в Стокгольме в 1915-1917 г) / М. Эггер // Первая мировая война, Версальская система и современность: сб. статей / отв. ред. И.Н. Новикова, А.Ю. Павлов, А.А. Малыгина. – СПб.: СПбГУ, 2014. – С. 73-85; Davis G.H. National Red Cross Societies and Prisoners of War in Russia, 1914-18 / G.H. Davis // Journal of Contemporary History. – 1993. – Vol. 28. – P. 31-52; Kramer A. Prisoners in the First World War / A. Kramer // Prisoners in War / Ed. by Sibyle Scheipers. – N.Y.: Oxford University Press, 2010. – P. 75-90.

⁴ Проект международной конвенции о законах и обычаях войны // Приложение к: Мартенс Ф. Восточная война и Брюссельская конференция 1874-1878 г. / Ф. Мартенс. – СПб., 1879. – С. 1-18.

⁵ Проект международной декларации о законах и обычаях войны (составленный конференцией в Брюсселе, в 1874 г.) // Приложение к: Мартенс Ф. Восточная война и Брюссельская конференция 1874-1878 г. / Ф. Мартенс. – СПб., 1879. – С. 19-36.

⁶ Мартенс Ф. Указ. соч. – С. 135-140.

⁷ Гаагские конференции мира 1899 и 1907 // Дипломатический словарь в трех томах / [под ред. Громыко А.А. и др.]. – М.: Госполитиздат, 1960. – Т.1. – С. 335-336.

⁸ Гаагские конференции мира 1899 и 1907 // Дипломатический словарь в трех томах / [под ред. Громыко А.А. и др.]. – М.: Госполитиздат, 1960. – Т.1. – С. 336.

⁹ Приложение к IV гаагской конвенции 1907 г. Положение о законах и обычаях сухопутной войны // Сборник международных конвенций и правительственных распоряжений о военнопленных. (С библиографическим указателем) / [сост., предисл., прим. Г.П. Альбат]; Всероссийский Земский Союз. – М.: Издание Главного Комитета, 1917. – С. 24-27.

¹⁰ Военные обычаи в сухопутной войне. Составлено германским Генеральным Штабом в 1902 г. / [перев. с нем. Генерального Штаба полковник Михельсон]. – СПб.: Военная типография, 1904. – С. 15.

¹¹ Положение о военнопленных. Высочайше утвержденное 7 октября 1914 г. Положение Совета Министров // Сборник международных конвенций и правительственных распоряжений о военнопленных. (С библиографическим указателем) / [сост., предисл., прим. Г.П. Альбат]; Всероссийский Земский Союз. – М.: Издание Главного Комитета, 1917. – С. 45-57.

¹² Цит. за: Сенявская Е.С. Психология войны в XX веке: исторический опыт России / Е.С. Сенявская. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1999. – С. 46.

¹³ Аби-Сааб Дж. Указ. соч. – С. 95.

¹⁴ Davis G.H. Op. cit. – P. 31-32.

¹⁵ Аби-Сааб Дж. Указ. соч. – С. 95.

¹⁶ Davis G.H. Op. cit. – P. 44.

¹⁷ Эггер М. Указ. соч. – С. 75-76.

¹⁸ Жданов Н. Указ. соч. – С. 52.

¹⁹ Нагорная О.С. Указ. соч. – С. 31-32.

²⁰ Вороновский В. К участи военнопленных / В. Вороновский // Вестник Красного Креста. – 1915. – № 1. – С. 83.

²¹ Российский государственный исторический архив, г. Санкт-Петербург (РГИА). – Ф. 1090. – Оп. 1. – Д. 179. – Л. 6.

²² Абдрашитов Э.Е. Указ. соч. – С. 91-92.

²³ Жданов Н. Указ. соч. – С. 193-194.; Эггер М. Указ. соч. – С. 76-77.

²⁴ Заключительный протокол Совещания уполномоченных Обществ Красного Креста... – С. 33-44.

²⁵ Там же. – С. 39.

²⁶ Там же. – С. 40.

²⁷ Доклады сенатора А.Д. Арбузова и В.В. Маркозова о Стокгольмском Совещании // Вестник Красного Креста. – 1916. – № 1. – С. 116.

²⁸ Заключительный протокол Совещания уполномоченных Обществ Красного Креста... – С. 39-42.

²⁹ Там же. – С. 34-35.

³⁰ Бюро в Копенгагене // Русский военнопленный. – 1917. – № 3. – С. 5.

³¹ Заключительный протокол Совещания уполномоченных Обществ Красного Креста... – С. 36.

³² Там же. – С. 36-37; Справочник для сношений с русскими военнопленными, находящимися в Германии и Австро-Венгрии / Сост. И.А. Овчинников; Центральное справочное бюро о военнопленных при Главном Управлении РОКК. – Пг.: Государственная типография, 1916. – С. 25-26.

³³ Цит. за: Справочник для сношений с русскими военнопленными... – С. 26.

³⁴ Абдрашитов Э.Е. Указ. соч. – С. 93.

³⁵ Заключительный протокол Совещания уполномоченных Обществ Красного Креста... . – С.37-38.

³⁶ Абдрашитов Э.Е. Указ. соч. – С. 93.

³⁷ Доклады сенатора А.Д. Арбузова и В.В. Маркозова... . – С. 113.

³⁸ Заключительный протокол Совещания уполномоченных Обществ Красного Креста... . – С. 34, 37.

³⁹ Там же. – С. 43.

⁴⁰ Там же. – С. 33.

⁴¹ Див. докл.: Жданов Н. Указ. соч. – С. 213-215.

⁴² Эггер М. Указ.соч. – С. 77-78.

⁴³ Державний архів Чернівецької області (ДАЧО). – Ф. 3. – Оп. 1. – Спр. 12865. – Арк. 1.

⁴⁴ Цит. за: Жданов Н. Указ. соч. – С. 371.

⁴⁵ Цит. за: Там же. – С. 372.

⁴⁶ Kramer A. Op. cit. – P. 77.

⁴⁷ Жданов Н. Указ. соч. – С. 33-34; 206-207.

⁴⁸ Заключительный протокол Совещания уполномоченных Обществ Красного Креста... . – С. 42-43.

⁴⁹ Цит. за: Жданов Н. Указ. соч. – С. 372.

⁵⁰ Лагерные комитеты // Русский военнопленный. – 1917. – № 4. – С. 3.

⁵¹ Эггер М. Указ. соч. – С. 79-80.

⁵² ДАЧО. – Ф. 3. – Оп. 1. – Спр. 12261. – Арк. 20-зв.

⁵³ Эггер М. Указ. соч. – С. 80-81.

⁵⁴ Жданов Н. Указ. соч. – С. 56-58.

⁵⁵ Там же. – С. 58-59.

⁵⁶ Цит. за: Там же. – С. 59.

⁵⁷ Там же. – С. 115; Мальков А.А. Деятельность большевиков среди военнопленных русской армии (1915-1919 гг.) / А.А. Мальков. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1971. – С. 127.

Tetiana Minaieva

The evolution of 'Prisoner of War' status in the international law in the First World War

The article canvases the problem of evolution of the legally recognized status of 'Prisoner of War' (POW) in the international law in the First World War. Despite their importance, however, only recently have First World War prisoners of war become the subject of historical study. The author provides the in-depth and comparative analysis of the international regulations, developed by the belligerent states to ease the captives' plight. Therefore, the topicality of the present research proved the necessity for international law compliance with the 'prisoners of war' rights, was caused by the increased number of captives: as estimated, in the early history of warfare the number of prisoners enumerated hundreds of thousands, and throughout the WWI the number of prisoners rose to several millions.

It should be noted, that since WWI outbreak, it became clear, that the maintenance of prisoners couldn't be implemented and kept within the law due to the vagueness and generalized provisions of the pre-war arrangements. Concurrently, the Western front was characterized by a constant expansion of the existing pre-war law – adopted by Germany on the one hand, and France and Britain, on the other hand; as well as by concluding intergovernmental agreements on the exchange of wounded and incapacitated prisoners; of some categories of prisoners' internment from the combat zone; medical staff return; abolition of punishment for prisoners, etc. On the contrary, the Eastern Front couldn't experience such practice, since the Russian Empire found it extremely difficult to respond and make any concessions to Germany and Austria-Hungary. Moreover, the Eastern Front, with its rapidly moving offensives and retreats, facilitated prisoner-taking on a vast scale.

In a broader perspective, it was found out, that whilst, the slow and tedious process of official interstate cooperation was establishing, the various charitable organizations immediately sprang up to institute its work on improving the situation of prisoners of war. The First World War saw an ongoing struggle by those activists who sought to humanize captivity, to uphold existing international law and to deliver material aid to prisoners who needed it. A wide range of groups were involved in this process. Of particular importance were the International Committee of the Red Cross' activities;

significantly, owing to its staff, the study of the real situation in the camps was based on accurate prisoners' testimony; prisoners' most urgent needs were figured out and the ways to improve their situation were sought.

As a direct result of war, the Hague agreement in 1907 was not being faithfully observed. Their rules were extremely vague, there were no mechanisms for monitoring their implementing; consequently, soon after the outburst of WWI war it was obvious that new agreements should be set forth.

It was concluded that during WWI there was a series of official and secret meetings; they examined the significance of new, violent trends of captivity treatment, arguing that the Great War marked a key turning-point in the twentieth-century evolution of the prison camp. The evaluation of several provisions of the Stockholm Conference 1915-1917 and Copenhagen in 1917 highlighted changed, specified and supplemented laws related to the POW maintaining. In addition to healthy captives' regulation, the problem of limited exchanges of seriously wounded or otherwise incapacitated prisoners were negotiated between belligerents, as well as the internment of a certain number of such prisoners in neutral states was under study. It is worth mentioning, prisoner treatment, however, also depended on the material resources of the captor state and the extent to which state control at the local level was challenged by the exigencies of the war effort.

It can be summarized, regardless the existing problems with prisoners' maintenance; the negotiations and adopted agreements testified to belligerent countries' willingness to partially improve the captives' conditions and providing them with better living conditions. Judging from the documents, it has become clear that negotiating process was conducted in the long run throughout WWI, at the same time consultative meetings were constantly held, different agreements were concluded and persistently amended according to the wartime requirements. Importantly, further research may well open up new perspectives on the POW legal status investigation.

Keywords: *First World War, prisoners of war (POW), legal status of prisoners of war, the International Red Cross, the Stockholm Conference.*